

I. ROZPRAWY

ANNA KLIMASZEWSKA* (Gdańsk)

Francuski Kodeks procedury cywilnej z 1806 roku – kodeks Napoleona Bonaparte czy Ludwika XIV?

W efekcie reformy francuskiej procedury cywilnej z 1806 r. wydanych zostało kilka ustaw sukcesywnie uchwalanych od 14 do 29 kwietnia tegoż roku¹, które finalnie weszły w życie jako napoleoński Kodeks procedury cywilnej (*Code de procédure civile*) – kodeks, stanowiący istotny element nie tylko europejskiej, ale i światowej historii prawa – który w samej Francji (oczywiście po licznych nowelizacjach) obowiązywał do 1975 r., a przyjęty został, jak powszechnie wiadomo, w ślad za Kodeksem cywilnym w wielu innych państwach. Stanowił przy tym ważną część również polskiej historii prawa.

Przede wszystkim, co należy na wstępie zaznaczyć, akt z 1806 r. nie był pierwszym francuskim kodeksem procedury cywilnej. Miano to przypisać bowiem należy ordonansowi Ludwika XIV z kwietnia 1667 r. (*Ordonnance civile touchant la réformation de la justice*), na mocy którego skodyfikowano tę dziedzinę prawa już w XVII w. Zawierał on w miarę kompleksowe, usystematyzowane i szczegółowe regulacje z zakresu postępowania cywilnego, obowiązywał na terytorium całego państwa. Był przedmiotem zainteresowania wielu znamienitych komentatorów, którzy precyzowali i wyjaśniali zawarte w nim normy². Co jednak najbardziej

* Stypendystka wsparta finansowaniem Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (FNP).

¹ 14, 17, 21, 22, 28 i 29 kwietnia 1806 r. Ich promulgacja odbyło się 24 i 27 kwietnia, 1, 2, 8 i 9 maja 1806 r.; *Code de procédure civile, édition originale et seule officielle*, Paris 1806, s. 1, 99, 115, 174, 204, 231, 239–240.

² D. Jousse, *Nouveau commentaire sur l'ordonnance civile du mois d'avril 1667*, Paris 1753; P. Bornier, *Conférences des nouvelles ordonnances de Louis XIV pour la réformation de la justice*, Paris 1678; F. de Boutaric, *Explications des ordonnances de Louis XIV sur les matières civiles*

istotne, powstawał przy zrozumieniu twórczej roli przepisów prawa w modyfikowaniu rzeczywistości³. Redagowała go komisja składająca się z niewielkiej liczby kompetentnych członków, której efekty działania zachowane zostały w postaci cennej dokumentacji z prac przygotowawczych⁴. Działalność kodyfikacyjna prowadzona później w okresie Konsulatu i I Cesarstwa była analogiczna w zakresie formy i metody postępowania.

Postulaty reformy wymiaru sprawiedliwości ancien régime'u zajmowały miejsce szczególne wśród haseł i idei Rewolucji Francuskiej. Dokonano reformy sądownictwa, choć też niecałkowicie przekreślając wcześniejszy dorobek (m.in. w zakresie sądownictwa handlowego utrzymano dotychczasowe rozwiązania). Konieczność reformy postępowania sądowego była powszechnie afirmowana. Postulaty w tym zakresie zawarte były m.in. w większości *cahiers de doléances* z 1789 r.⁵ W dekreście z 16–24 sierpnia 1790 r. sformułowano założenia reformy, które wyrażone zostały w artykułach 19–21 tyt. II tego aktu⁶. W pierwszym z nich podkreślano, iż „prawa cywilne poddane zostaną przeglądowi i zmienione przez legislatury i stworzony zostanie ogólny kodeks reguł prostych, jasnych i dostosowanych do Konstytucji” (art. 19)⁷. Art. 21 z kolei dotyczył konieczności reformy procedury karnej, natomiast w art. 20 ogłoszono, iż postępowanie cywilne „[...] będzie bezustannie zmieniane w taki sposób, aby stało się prostsze, szybsze i mniej kosztowne”⁸.

et criminelles, Toulouse 1743; J.C.N. Dumont, *Nouveau commentaire sur l'Ordonnance civile du mois d'avril 1667*, Paris 1757; F. Serpillon, *Code civil ou commentaire sur l'ordonnance de 1667*, Paris 1776; A. Rodier, *Questions sur l'ordonnance de Louis XIV du mois d'avril 1667, relatives aux usages des cours de Parlement, et principalement de celui de Toulouse*, Toulouse 1777; R.J. Pothier, *Traité de la procédure civile*, [wydany w pośmiertnym zbiorze dzieł:] *Œuvres complètes de Pothier*, t. XIV, Paris 1821; Couchot, *Le praticien universel ou le droit français et la pratique de toutes les juridictions du royaume*, (zrewidowany przez G. du Rousseau de La Combe), Paris 1747. Ostatnie dzieło poświęcone ordonansowi było autorstwa jednego z redaktorów Kodeksu procedury cywilnej E.N. Pigeau, *La procédure civile du Châtelet de Paris et de toutes les juridictions ordinaires du royaume*, Paris 1778.

³ *Mémoire sur la reformation de la justice*, [w:] P. Clément, *Lettres, instructions et mémoires de Colbert*, Paris 1861–1862, 10 vols., t. VI, s. 5–12.

⁴ *Procès-verbal des conférences tenues par ordre du Roi pour l'examen des articles de l'Ordonnance civile du mois d'Avril 1667 et de l'Ordonnance criminelle du mois d'Avril 1670*, Paris 1757.

⁵ Por. A. Klimaszewska, *Rewolucyjne dywagacje na temat podziału władzy, czyli krótka historia rekursu ustawodawczego we Francji*, Przegląd Naukowy Diputatio XII, Gdańsk 2011, s. 11 i n.

⁶ *Décret n° 248 du 16–24 août 1790 sur l'organisation judiciaire*; opublikowany w: *Recueil général des lois, décrets, ordonnances, etc., depuis le mois de Juin 1789 jusqu'au mois d'Août 1830*, Paris 1839, t. I, s. 225.

⁷ Art 19: Les lois civiles seront revues et réformées par les législatures, et il sera fait un code général de lois simples, claires et appropriées à la Constitution.

⁸ Art. 20: [...] la procédure civile sera incessamment réformé, de manière qu'elle soit rendue plus simple, plus expéditive et moins coûteuse.

Realizacja zapowiadanych w zakresie procedury cywilnej reform nie przebiegała jednak w sposób pomyślny. W okresie rewolucyjnym wydawano, co prawda, pojedyncze akty prawne dotyczące kwestii z tej dziedziny, proponowane zmiany były jednak drastyczne, a znaczna ich część oceniana zdecydowanie negatywnie. Już w słynnej jakobińskiej konstytucji roku I⁹ za podstawowe uznano postępowanie arbitrażowe, a strony nie mogące lub nie chcące poddać się arbitrażowi z wyboru odsyłano przed arbitrów publicznych, zastępujących trybunały i orzekających w niektórych sprawach w charakterze ostatniej instancji „bez procedur i kosztów” (*sans procédures et sans frais*) (art. 94). Konstytucja, co prawda, nigdy nie weszła w życie, niemniej jednak 24 października 1793 r. (*3 brumaire an II*)¹⁰ wprowadzono dekret znoszący zastępców sądowych i redukujący procedurę sądową do postępowania arbitrażowego.

Wyraźnie odwołał się do tego później jeden z członków komisji pracującej nad Kodeksem procedury cywilnej – Jean-Baptiste Treilhard w swoim *exposé de motifs*, który mówił: „Gdybyśmy uwierzyli pewnym osobom, znieśliśmy wszelki typ procedur, jak gdyby decyzji sędziów miała nie poprzedzać żadna instrukcja. Czy po próbie, jakiej ostatnio nas poddano, nadal można ulegać takiej przesadzie? Czy nie jest tak, że wszystkich zastępców procesowych i całą procedurę zniesiono w napadzie, lub raczej delirium doskonałości? Co z tego wyniknęło?”¹¹.

Redaktorzy kodeksu nie poszli więc drogą reform rewolucyjnych, nie zaczęli jednak też opracowywać nowego systemu procedury cywilnej. Należy przy tym zaznaczyć, iż w trakcie prac nad kodeksami napoleońskimi wyraźnie afirmowano prymat prawa materialnego, którego dotyczyły również poważne rozważania teoretyczne. W przypadku procedury natomiast dominujący był pragmatyzm: należało zapewnić stosowanie tego pierwszego, co zresztą wielokrotnie w obradach komisji kodeksu z 1806 r. podkreślano¹². Redaktorzy zwrócili się więc ku rozwiązaniom ordonansu Ludwika XIV, z którego czerpali w znacznym stopniu; co do

⁹ Opublikowana m.in. w: P.A. Dufau, J.B. Duvergier, J. Guadet, *Collection des constitutions, chartes et lois fondamentales des peuples de l'Europe et des deux Amériques; avec des précis offrant l'histoire des libertés et des institutions politiques chez les nations modernes; et une table alphabétique raisonnée des matières*, Paris 1821, t. I, s. 135–147.

¹⁰ *Lois et actes du gouvernement, t. VIII, 1er brumaire au 18 prairial an II*, Paris 1807, s. 11–13.

¹¹ „Si l'on en croyait certaines personnes, on supprimerait toute espèce de procédures, comme si la décision des magistrats pouvait n'être précédée d'aucune instruction [...] comment peut-on se livrer encore à ces exagérations, après l'épreuve récente que nous avons fait? N'a-t-on pas supprimé tous les avoués et toute la procédure dans un accès ou plutôt dans un délire de perfection? Qu'en est-il résulté?"; *Exposé de motifs des livres premier et deuxième de la première partie du Code de procédure civile présenté au Corps Législatif par M. Treilhard, Conseiller d'État, séance du 4 avril 1806*, [w:] *Code de procédure civile, motifs et rapports, édition stéréotype faite au moyen de matrices mobiles en cuivre, procédé d'Herhan*, Paris 1806, s. 12–13.

¹² *Ibidem*, s. 2, 156, 167.

tego nie ma żadnych wątpliwości¹³. Cenne źródło informacji w tym względzie stanowi lektura motywów, raportów i dyskusji poprzedzających opracowanie ostatecznej wersji *Code de procédure civile*. Debaty prowadzone głównie pomiędzy składającymi raporty a ministrem sprawiedliwości pokazują, że zasadniczy trzon dyskusji prowadzony był często w świetle norm i zasad zawartych w ordonansie, a zamiar zachowania poszczególnych rozwiązań ordonansu poszczególni mówcy wyrażali w sposób bezpośredni i oczywisty. Potwierdzają to liczne przykłady: m.in. prezentując projekt kodeksu 4 kwietnia 1806 r. przed Ciałem Ustawodawczym, Jean-Baptiste Treilhard podkreślał, iż komisja „usuwając bezpowrotnie wszystko, co było złe lub tylko bezużyteczne, zachowała nabożnie wszystko, co było istotne”¹⁴. W trakcie prac nad kodeksem zaznaczano: „odrzucając wszelkie uprzedzenia, nie zawahaliśmy się zachować wszystkiego tego, co wydało nam się mądre i użyteczne w rozporządzeniach dotyczących procedury, w szczególności w ordonansie z 1667 r., a zachowaliśmy wiele”¹⁵. Członek Trybunatu Louis-Joseph Faure podkreślał również, iż „Redagując Kodeks [...] woleliśmy raczej skorzystać z lekcji przeszłości, szczególną zaś wagę przywiązywaliśmy do tego, aby zachować to, co było dobre”¹⁶. Członkowie komisji zaznaczali, iż „przygotowując niniejszy projekt, musieliśmy powstrzymać się od tyranii dawnych przyzwyczajzeń”, ale podnosili, że należy „również wystrzegać się manii reformy”¹⁷.

¹³ Pogląd ten jest powszechny w literaturze francuskiej. W literaturze polskiej twierdzenie, że kodeks z 1806 r. opierał się na ordonansie z 1667 r. pojawia się m.in. w: *Historia państwa i prawa Polski*, red. J. Bardach, Warszawa 1981, t. III, s. 153; K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1967, t. IV, s. 266.

¹⁴ „En écartant sans retour tout ce qui était mauvais ou seulement inutile, nous avons conservé religieusement tout ce qui était essentiel”; *Code...*, s. 6.

¹⁵ „Écartant toute prévention, nous n’avons point hésité à conserver tout ce qui nous a paru sage et utile dans les réglemens relatifs à la procédure, notamment dans l’ordonnance de 1667, et nous avons beaucoup conservé”; J.G. Locré, *La législation civile, commerciale et criminelle de la France, ou, Commentaire et complément des codes français tirés, savoir: le commentaire, de la conférence avec le texte des codes, et, entre eux, des procès-verbaux en partie inédits du Conseil d’Etat qui contiennent la discussion du Code civil; des procès-verbaux entièrement inédits de la discussion du Code de commerce, du Code de procédure, du Code d’instruction criminelle et du Code pénal; des observations, également inédites, de la Section de législation du Tribunal sur les projets des trois premiers codes, et de celles des commissions du Corps législatif sur les deux derniers; enfin, des exposés de motifs, rapports et discours faits ou prononcés, tant dans l’Assemblée générale du Tribunal, que devant le Corps législatif*, Paris 1830, t. XXI, s. 11.

¹⁶ „En rédigeant le Code [...], on a mieux aimé profiter des leçons du passé, on s’est attaché particulièrement à conserver ce qui était bien.”; *Rapport fait par M. Faure, orateur du Tribunal au nom de la Section de Législation sur le Livre I et les neuf premiers titres du Livre II du Projet de Code de Procédure Civile, séance du 14 avril 1806*, [w:] *Code...*, s. 168.

¹⁷ „En préparant la loi qui vous est présentée, on a dû se préserver [...] de la tyrannie des vieilles habitudes”; „il a fallu aussi se tenir en garde contre une manie de réforme”; *Exposé de motifs des livres premier et deuxième de la première partie du Code de procédure civile présenté au Corps Législatif par M. Treilhard...*, [w:] *Code...*, s. 2 i 3.

Przykłady te można by mnożyć. Najczęściej w podawanych w literaturze wyjaśnieniach tej sytuacji podkreśla się, iż komisja wyznaczona do redakcji projektu Kodeksu procedury cywilnej składała się z prawników ancien régime'u, mających duże doświadczenie w postępowaniu tego okresu. W naturalny więc sposób inspirowali się ustawodawstwem dobrze sobie znanym i regułami, w których zostali wychowani. Warto jednak nadmienić, iż wszyscy oni aktywnie funkcjonowali również w systemie prawa rewolucyjnego. Pełniący wiodącą rolę w komisji Jean-Baptiste Treilhard w okresie ancien régime'u był oczywiście adwokatem przy Parlamencie Paryża, ale później przewodniczącym Konstytuanty, Konwentu i członkiem Dyrektoriatu. Podobnie Eustache-Nicolas Pigeau, będący nie tylko praktykiem (adwokatem przy Parlamencie Paryża), ale i teoretykiem, przed Rewolucją wydał kilka znamienitych dzieł poświęconych procedurze cywilnej¹⁸. Od 1805 r. powierzono mu nauczanie na wydziale prawa w Paryżu, m.in. w katedrze procedury cywilnej. Antoine-Jean-Armand-Matthieu Séguier natomiast przed wybuchem Rewolucji pełnił funkcję zastępcy *procureur général* przy Parlamencie Paryża. 12 lutego 1802 r. nominowano go na komisarza rządowego w departamencie Seine (Paryż), a w grudniu tego samego roku objął stanowisko przewodniczącego paryskiego trybunału apelacyjnego. Thomas Berthereau – to z kolei dawny prokurator w Châtelet (sąd prewota Paryża), w okresie I Cesarstwa będący przewodniczącym trybunału pierwszej instancji w departamencie Seine. Członkowie komisji kodyfikacyjnej pozostawali więc aktywni zawodowo również po upadku ancien régime'u. Co więcej, można by nawet stwierdzić, iż mając ogromne wieloletnie doświadczenie w różnych okresach funkcjonowania francuskiego wymiaru sprawiedliwości, byli w stanie dostrzec nie tylko zalety, ale również i wady procedury ludwikowskiej. I oczywiście je zauważali¹⁹. Należy jednak pamiętać, iż kodeks z 1806 r. wydawany był w aurze nadużyć związanych z rewolucyjnymi próbami nadmiernego upraszczania i ograniczania postępowania sądowego²⁰. W tym kontekście przesadny formalizm i niewystarczający charakter reguł ordonansu, choć nie ignorowany, dawał większe gwarancje bezpieczeństwa.

¹⁸ M.in. wspomniane w przypisie nr 3: *La procédure civile du Châtelet de Paris et de toutes les juridictions ordinaires du Royaume*, Paris 1778 czy *Introduction à la procédure civile*, Paris 1784.

¹⁹ Por. dokumentacja z prac legislacyjnych w: J.G. Locré, *Esprit du Code de procédure civile, ou Conférence du Code de procédure avec les discussions du Conseil, les observations du Tribunal, les exposés de motifs, les discours des orateurs du Tribunal, les dispositions des autres codes*, Paris 1816.

²⁰ Wyraźnie odwoływał się do tego członek Trybunatu L.J. Faure: „Czyż wielowiekowa historia nie dowodzi, że tam, gdzie nie istnieją żadne formy, rządzi wyłącznie arbitralność, tam zaś, gdzie rządzi arbitralność, widać wyłącznie nieład i zamieszanie? Formy słowem jednym stanowią gwarancję stosowności i pewności” („L'histoire des siècles ne prouve-t-elle pas que là où les formes n'existent point, l'arbitraire seul règne, et que là où règne l'arbitraire, on ne voit que désordre et confusion? Les formes sont, en un mot, la garantie de la propriété et de la sûreté”); *Rapport fait par M. Faure...*, [w:] *Code...*, s. 168.

Jest wiele tytułów ordonansu z 1667 r., które zostały powtórzone dosłownie w kodeksie i które potwierdzają domniemanie ciągłości pomiędzy tymi dwoma tekstami. Dotyczy to m.in. następujących tytułów: „O pozwach” (*Des ajournements*) (tyt. II ordonansu; art. 59 i n. kodeksu), „O sprawach sądzonych w trybie uproszczonym” (*Des matières sommaires*) (tyt. XVII ordonansu; art. 404 i n. kodeksu) czy „O przesłuchaniach w przedmiocie czynów i punktów” (*Des interrogatoires sur faits et articles*) (tyt. X ordonansu; art. 324 i n. kodeksu). Z kolei niektóre tytuły, stanowiące całość pod rządami ordonansu, zostały po prostu podzielone w podzbiory przez autorów kodeksu. I tak, podczas gdy tytuł XXI ordonansu traktuje „O oględzinach na miejscu, wynagrodzeniach urzędników biorących udział w komisjach, powoływaniu i sprawozdaniach biegłych [sądowych]” (*Des descentes sur les lieux, taxes des officiers qui iront en commission, nomination ou rapports d'experts*); tytuły XIII i XIV księgi II pierwszej części kodeksu zostały kolejno zatytułowane: „O oględzinach na miejscu” (*Des descentes sur les lieux*) oraz „O sprawozdaniach biegłych” (*Des rapports d'experts*). Faktem też jest, że, pomijając kilka odstępstw terminologicznych, lektura treści poświęconej różnym zagadnieniom w kodeksie wystarczy dla podkreślenia bardzo bliskich więzi pomiędzy dawnym i nowym prawem. W ten więc sposób, kiedy tyt. XVI ordonansu reguluje „sposób postępowania przed sędziami – konsulami kupieckimi” (*De la forme de procéder pardevant les juges-consuls des marchands*), art. 414 i n. kodeksu normuje oparty na tożsamy zasadach „przebieg postępowania przed trybunałami handlowymi” (*Procédure devant les tribunaux de commerce*)²¹. Warto nadmienić, że w każdym z tych aktów prawnych zagadnienie to zostało umieszczone w zbiorze przepisów o charakterze ogólnym dotyczących procesu cywilnego.

Możemy znaleźć także liczne przykłady na niemalże tożsame brzmienie przepisów w obu aktach prawnych, dowodzące kopiowania poszczególnych zdań czy sformułowań zawartych w ordonansie przed redaktorów kodeksu z 1806 r., ewentualnie z drobnymi zmianami stylistycznymi. I tak art. 1 tyt. VIII ordonansu rozpoczyna się do słów „gwaranci, zarówno przy rękojmi formalnej, dotyczącej przedmiotów rzeczowych lub hipotecznych, jak i przy rękojmi prostej [...]” (*les garans, tant en garantie formelle, pour les matières réelles ou hypothécaires, qu'en garantie simple [...]*), a z kolei art. 182 kodeksu przewiduje, iż „w rękojmi formalnej, dotyczącej przedmiotów rzeczowych lub hipotecznych, gwarant [...]” (*en garantie formelle, pour les matières réelles ou hypothécaires, le garant [...]*). Następnym przykładem: art. 1 tyt. XXI ordonansu stanowi, że „sędziowie, nawet naszych sądów, nie mogą przeprowadzać oględzin w sprawach, w jakich

²¹ Szerzej: A. Klimaszewska, *Code de commerce – francuski Kodeks handlowy z 1807 r.*, Gdańsk 2011.

wymagany jest zwykły raport biegłych, jeśli nie wystąpi o to na piśmie jedna ze stron” (*les juges, même ceux de nos cours, ne pourront faire descente sur les lieux dans les matières où il n'écheoit qu'un simple rapport d'experts, s'ils n'en sont pas requis par écrit par l'une ou l'autre partie*). Ewidentne jest w tym przypadku podobieństwo art. 295 kodeksu z 1806 r., zgodnie z którym „trybunał może, w przypadku, w którym uzna to za konieczne – rozporządzić, ażeby jeden z sędziów udał się na miejsce w celu dokonania oględzin; lecz nie może nakazać tego w sprawach, w jakich wymagany jest zwykły raport biegłych, jeśli nie wystąpi o to jedna ze stron” (*le tribunal pourra, dans le cas où il croira nécessaire, ordonner que l'un des juges se transportera sur les lieux; mais il ne pourra l'ordonner dans les matières où il n'écheoit qu'un simple rapports d'experts s'il n'en est requis par l'une ou l'autre des parties*). Przykłady te można by mnożyć.

Uwypuklając różnice pomiędzy kodeksem cywilnym a ordonansem, podkreśla się czasami różnice celów, których realizacji miało służyć wejście w życie jednego i drugiego aktu²². Podnosi się, iż Ludwik XIV, zarządzając prace kodyfikacyjne nad rozwiązaniem bolączek ówczesnej procedury, miał w zamyśle realizację poważnego celu politycznego, wyrażonego zresztą literalnie w pierwszych artykułach ordonansu: chodziło o nałożenie na cały wówczas istniejący i bardzo skomplikowany system sądownictwa „jednolitego sposobu postępowania”²³ i zapewnienie, „aby niniejszy ordonans oraz te, które ustanowimy po nim włącznie z edyktami i deklaracjami, które będziemy mogli ustanowić w przyszłości były zachowane i przestrzegane przez wszystkie nasze Parlamenty, Wielką Radę, Izbę Obrachunkową, Izbę Podatków i nasze inne trybunały, sędziów, urzędników sądowych, funkcjonariuszy, zarówno naszych, jak i senioralnych i przez wszystkich innych poddanych, nawet w sądach duchownych”²⁴. Wszystkie orzeczenia wydane wbrew przepisom zawartym w ordonansie były nieważne (art. 8, tyt. I).

C. Lefort podkreśla dla kontrastu, że motywacja redaktorów kodeksu z 1806 r. była znacznie bardziej skromna, pragnęli oni bowiem wyłącznie zapewnić właściwy bieg procedurze²⁵. Ale w preambule do ordonansu Ludwika XIV także piętnowano występującą wówczas arbitralność w działaniu sądów, mnogość procedur i wysokość kosztów postępowania, na które ordonans miał stanowić

²² C. Lefort, *Code de procédure civile, 24 et 27 avril, 1er, 2, 8 et 9 mai 1806*, [w:] *La procédure et la construction de l'État en Europe (XVIe – XIXe siècle). Recueil de textes, présentés et commentés*, Rennes 2011, s. 167.

²³ Por. preambuła ordonansu z 1667 r.

²⁴ Art. 1, tyt. I ordonansu z 1667 r.: *Voulons que la présente Ordonnance, & celles que Nous serons ci-après, ensemble les édits & déclarations que nous dourrons faire à l'avenir, soient gardées & observées par toutes nos Cours de Parlement, Grand-Conseil, Chambres des Comptes, Cours des Aydes, & autres nos cours, juges, magistrats, officiers, tant de nous que des seigneurs, & par tous nos autres sujets, mesme dans les officialitez.*

²⁵ C. Lefort, *op. cit.*, s. 167.

konieczne remedium. W dokumentacji z prac legislacyjnych odnajdujemy te same zapewnienia o próbie stworzenia procedury mniej skomplikowanej, efektywniejszej i tańszej²⁶. Nie ma moim zdaniem żadnego uzasadnienia, aby uznawać je za założenia za mniej szczerze niż zapewnienia ustawodawcy XIX-wiecznego tylko z tego powodu, że w I tytule ordonansu zreformowano zasady obowiązujące w sądownictwie; zasady, które notabene uznajemy dziś za standardy wymiaru sprawiedliwości; tym bardziej że reformy sądownictwa dokonano również w wieku XIX, tylko nie w kodeksie procedury cywilnej, a na mocy innych aktów prawnych. Podkreślić przy tym należy, że zawarte w preambule propagandowo chwytliwe hasła uwypuklające interes społeczny nie oznaczały bynajmniej, iż u źródeł ludwikowskiej kodyfikacji procedury cywilnej nie leżały także cele polityczne monarchii dążącej również i tą drogą do wzmacniania państwa i absolutnej władzy króla. Ale oba te cele nie musiały się wykluczać, a w każdym razie nie ma na to żadnych dowodów. Ordonans o procedurze cywilnej mógł służyć zarówno interesom państwa, jak i stanowić istotne narzędzie modernizacyjne.

Tym bardziej, że choć postulaty prostoty, taniości i efektywności były powszechnie w trakcie prac nad kodeksem napoleońskim podkreślane²⁷, zarówno analiza jego postanowień, jak i późniejsze doświadczenia w stosowaniu aktu (również polskie)²⁸ wskazywały na skomplikowane, sformalizowane, przewlekłe i przez to również kosztowne postępowanie jako produkt finalny przyjętych rozwiązań.

Oczywiście twórcy kodeksu z 1806 r. mieli świadomość braków i wad ordonansu z 1667 r., a ich wkład w nowelizację prawa był z pewnością znaczący. Rozbudowali istotnie m.in. ustawową regulację w zakresie opozycji trzeciego (art. 474) czy usunęli sprzeczności związane ze skargą restytucyjną (art. 505). Dostosowali przepisy procedury do nowego systemu sądownictwa. Nieodpowiedni był także z pewnością przewidziany przez ordonans 10-letni termin do wniesienia apelacji, który przez redaktorów kodeksu skrócony został do 3 miesięcy (art. 443, zd. 1). Kodeks zdecydowanie był też dziełem bardziej przejrzystym i kompletnym, m.in. w zakresie środków egzekucyjnych. Powstaje jednak pytanie, czy to wystarczy, żeby uznać kodeks z 1806 r. za nową kodyfikację, a nie reformę ordonansu z 1667 r.?

²⁶ Przypis nr 3.

²⁷ A. Klimaszewska, *Wizja procedury cywilnej w uzasadnieniach i raportach do projektu Code de procédure civile z 1806 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 66 (2014), z. 1.

²⁸ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Kraków 2002, t. II, s. 146–154 (oraz wskazana bibliografia).

THE FRENCH CODE OF CIVIL PROCEDURE OF 1806 –
THE CODE NAPOLEON BONAPARTE, OR LOUIS XIV?

Summary

The French Code of Civil Procedure of 1806 remained binding on the Polish territories for about 70 years and it exerted a significant influence on, among others, the shaping of the contemporary Polish terminology in this area.

The present publication analyzes the issue of the nature of *Code de procédure civile* which – despite the extremely strong pressure during the French Revolution to introduce drastic change in the court procedure – in large part reproduced the solutions put forward in the ordinance by Louis XIV from April 1667 (*Ordonnance civile touchant la réformation de la justice*). On its basis, this branch of the law had been already codified in 17th century. Thus *Code de procédure civile* was certainly not the first code pertaining to civil procedure in France. Furthermore, the extent of the borrowings described in the article justifies the assumption that it was more of an amendment to the 1667 ordinance rather than a separate codification.

LE CODE DE PROCEDURE CIVILE FRANÇAIS DE 1806 –
LE CODE NAPOLEON OU LOUIS XIV?

Résumé

Le Code de procédure civile français de 1806 était applicable dans les territoires polonais pendant environ 70 ans ayant eu un impact significatif, e. a. sur la formation de la terminologie polonaise contemporaine dans ce domaine. La présente publication aborde une question du caractère du *Code de procédure civile*, qui – malgré une extrêmement forte pression sur les changements drastiques de la procédure judiciaire, exercée pendant la Révolution française – reproduisait essentiellement des solutions contenues dans l'Ordonnance de Louis XIV du mois d'avril 1667 (*Ordonnance civile touchant la réformation de la justice*). Grâce à ce document, ce domaine de la loi a été déjà codifié au XVIIe siècle. Sans aucun doute, le *Code de procédure civile* n'était pas un premier code régissant les procédures civiles en France. De plus, l'étendue des emprunts décrits dans l'article justifie l'hypothèse que le Code était plutôt un amendement de l'*Ordonnance* de 1667 qu'une codification séparée.

